

**INSTYTUT TURYSTYKI
ZAKŁAD INFRASTRUKTURY I GOSPODARKI PRZESTRZENNEJ
W TORUNIU**

**STAN GOSPODARKI TURYSTYCZNEJ
W POWIECIE WŁOCŁAWSKIM**

**Praca wykonana w ramach Programu Aktywizacji Obszarów Wiejskich
Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Toruniu**

Usługa B

Zespół autorski:

dr Jan Owsiak - Kierownik Projektu
dr Janusz Sewerniak

konsultacje: prof. dr hab. Leon Andrzejewski

Toruń, czerwiec 2003 r.

SPIS TREŚCI

Strona

I. Wprowadzenie	3
II. Uwarunkowania rozwoju turystyki w powiecie włocławskim	3
1. Położenie geograficzne i dostępność komunikacyjna powiatu	3
2. Walory i atrakcje turystyczne	5
2.1. Walory turystyczne środowiska przyrodniczego	5
2.2. Walory krajoznawcze środowiska historyczno-kulturowego	9
2.3. Wiejska przestrzeń rekreacyjna	13
2.4. Inne atrakcje turystyczne	14
2.5. Możliwości wzbogacania i podnoszenia jakości walorów turystycznych	15
3. Uwarunkowania ekologiczne	18
3.1. Obszary chronione i wymagające ochrony	18
3.2. Zagrożenia walorów turystycznych	21
3.3. Chłonność turystyczna	23
4. Zagospodarowanie turystyczne	25
5. Ruch turystyczny	28
6. Aktualne dochody z turystyki	30
7. Uwarunkowania prawne	32
8. System organizacyjny turystyki	33
9. Wnioski do programu rozwoju turystyki w powiecie włocławskim. Analiza SWOT	34

ZAŁĄCZNIK:**Mapa w skali 1 : 50 000. Powiat włocławski. Stan gospodarki turystycznej**

I. Wprowadzenie

Rozwój turystyki stanowi ogromną szansę zarówno dla zachowania przyrody w powiecie włocławskim, jak również ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego tego obszaru. Poszczególne segmenty funkcjonującej obecnie gospodarki turystycznej wymagają jednak istotnego przekształcenia. Zmiany te i dalszy rozwój turystyki powinny zdecydowanie nawiązywać do uwarunkowań przyrodniczych, ochrony podstawowych procesów ekologicznych i ochrony wartości kulturowych, a zatem mieć charakter rozwoju zrównoważonego - ekorozwoju. W tym podejściu podkreśla się szczególnie ważną rolę społeczności miejscowej w podejmowanych decyzjach lokalnych dotyczących kierunków przewidywanego rozwoju turystyki.

Planowanie procesów rozwojowych w zakresie turystyki na szczeblu lokalnym powinno być poprzedzone uświadomieniem miejscowej ludności o korzyściach, jakich można oczekiwać z przygotowania powiatu i gmin dla potrzeb funkcji turystycznej, ale także na temat zagrożeń, jakie mogą się pojawić, jeśli nie zostaną podjęte działania realizujące optymalne rozwiązania, wyrażone w strategii rozwoju danej jednostki.

Celem pracy jest przedstawienie diagnozy stanu gospodarki turystycznej w powiecie włocławskim. Omówione zostały walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne, ruch turystyczny oraz dochody z turystyki, jakie wpływają do budżetów gminnych i jakie osiągają podmioty bezpośredniej i pośredniej obsługi ruchu turystycznego oraz miejscowa ludność.

II. Uwarunkowania rozwoju turystyki w powiecie włocławskim

1. Położenie i dostępność komunikacyjna powiatu

Powiat włocławski zajmuje powierzchnię 1 472,3 km². Powiat włocławski położony jest w południowej części województwa kujawsko-pomorskiego i graniczy w tym województwie z powiatami: aleksandrowskim, lipnowskim i radziejowskim oraz powiatami: kolskim (woj. wielkopolskie), kutnowskim (woj. łódzkie), gostynińskim i płockim (woj. mazowieckie). Pod względem administracyjnym powiat obejmuje 13 gmin: gminę miejską Kowal, gminy miejsko-wiejskie: Brześć Kujawski, Chodecz, Izbica Kujawska, Lubień Kujawski i Lubraniec oraz gminy wiejskie: Baruchowo, Boniewo, Chocień, Fabianki, Kowal, Lubanie i Włocławek. Ogółem ludność powiatu liczy ponad 88 tys. osób.

Z położeniem geograficznym powiatu włocławskiego związana jest ściśle jego dostępność komunikacyjna. Przez teren powiatu przechodzi ważny szlak komunikacyjny, jakim jest główna droga krajowa nr 1: Gdańsk - Toruń - Włocławek - Łódź - Cieszyń. Należy podkreślić, że droga ta stanowi jedną z najważniejszych w kraju arterii tranzytu turystycznego zarówno krajowego, jak i międzynarodowego, w tym z Europy

Północnej na południe Europy. Jest to fragment tzw. trasy turystycznej B – T – B – A (Bałtyk – Tatry – Balaton – Adriatyk) charakteryzującej się dużym natężeniem tranzytowego drogowego ruchu turystycznego.

Z turystycznego punktu widzenia istotne znaczenie ma również droga biegnąca wzdłuż Zbiornika Włocławskiego (Jeziora Włocławskiego) na odcinku Włocławek – Nowy Duninów – Płock. Południową – w skali powiatu – drogą o istotnym znaczeniu dla turystyki jest ponadto droga biegnąca wzdłuż południowej granicy Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego (GWPK) na odcinku Kowal – Gostynin. Pozostałe drogi na terenie powiatu mają – z turystycznego punktu widzenia – znaczenie lokalne a spośród nich najważniejszą rolę rozprowadzającą ruch turystyczny ma droga Kowal – Choceń – Chodecz – Izbica Kujawska.

Najważniejszym elementem sieci kolejowej jest linia kolejowa z połączeniami ekspresowymi (w tym Inter-city) oraz pospiesznymi na trasie Trójmiasto – Bydgoszcz – Toruń – Włocławek – Kutno – Łódź/Warszawa i dalej na południe Polski i Europy. Przez teren powiatu przebiegają także linie lokalne o znacznie mniejszym znaczeniu dla obsługi ruchu turystycznego.

W niniejszej pracy przez dostępność komunikacyjną rozumie się możliwość dojazdu do obiektów lub obszarów turystycznych położonych w powiecie włocławskim. Przyjęto przy tym założenie stosowane w pracach nad dostępnością komunikacyjną, że ruch turystyczny wykorzystuje głównie takie środki transportu, jak: kolej, autobus oraz prywatne samochody osobowe a w znacznie mniejszym stopniu inne środki, takie jak: rower itp¹. Przy takim założeniu ocenie podlegała dostępność komunikacyjna drogowa i kolejowa. Pominięto przy tym czynnik czasu i kosztów dojazdu a także czynników rozpatrywanych przy ocenie jakości usług transportowych, takich jak²: szybkość, komfort i bezpieczeństwo podróży oraz takich cech jakościowych środków transportowych, jak punktualność i regularność.

Ocenie podlegały wszystkie jednostki administracyjne powiatu, traktowane jako całość bez względu na położenie w stosunku do obszarów o walorach turystycznych. W ocenie dostępności komunikacyjnej kolejowej rozpatrywano położenie jednostek administracyjnych w stosunku do przebiegu istniejących linii kolejowych a w ocenie dostępności komunikacyjnej drogowej hierarchię sieci drogowej oraz gęstość dróg gminnych i miejskich utwardzonych.

Dostępność komunikacyjną drogową oceniano na podstawie 2 cech: hierarchii sieci drogowej oraz gęstości dróg gminnych i miejskich utwardzonych. Hierarchię sieci drogowej określono w następującym układzie rodzajowym³:

¹ Lijewski T., Mikulowski B., Wyrzykowski J., Geografia turystyki Polski, PWE Warszawa 1985

² Gaworecki W.W., Turystyka, PWE Warszawa 1997

³ Polska. Atlas drogowy, Skala 1 : 200 000, Świat Książki Warszawa 1997

- drogi krajowe główne,
- drogi główne,
- drogi lokalne.

Drugą analizowaną cechą dostępności drogowej była gęstość dróg gminnych i miejskich utwardzonych dla poszczególnych jednostek administracyjnych na podstawie danych wojewódzkich urzędów statystycznych⁴.

Na podstawie oceny analizowanych cech można stwierdzić, że powiat włocławski odznacza się dobrą dostępnością komunikacyjną. Wynika to nie tylko ze stosunkowo wysokiej gęstości dróg gminnych i wysokiej rangi dróg głównych, ale także z dobrej dostępności kolejowej. Dobrą dostępnością komunikacyjną charakteryzują się przede wszystkim tereny położone wzdłuż południkowo przebiegających szlaków komunikacyjnych na odcinku Włocławek – Kowal – Lubień Kujawski.

2. Walory i atrakcje turystyczne

Walory turystyczne powiatu włocławskiego stanowią jedno z podstawowych uwarunkowań funkcjonowania i rozwoju turystyki. Są to przede wszystkim walory środowiska przyrodniczego i kulturowego. Bardzo sprzyjającym dla turystyki jest fakt, że na wielu obszarach walory przyrodnicze i kulturowe występują wspólnie.

2.1. Walory turystyczne środowiska przyrodniczego

Najważniejszymi elementami środowiska przyrodniczego decydującymi o atrakcyjności turystycznej powiatu są: wody powierzchniowe, szata roślinna i rzeźba terenu. Podstawową rolę pod tym względem odgrywają jednak zbiorniki wód powierzchniowych i szata leśna. Wynika to z faktu możliwości tworzenia różnego rodzaju produktów turystycznych w oparciu o te elementy środowiska przyrodniczego w powiązaniu z odpowiednim zagospodarowaniem turystycznym.

Powiat włocławski charakteryzuje się stosunkowo bogatą siecią wód powierzchniowych, które nadają się do użytkowania turystycznego. Najważniejszą w tym względzie rolę odgrywają liczne jeziora, Zbiornik Włocławski i rzeka Wisła.

Dokonując oceny przydatności turystycznej jezior w powiecie brano pod uwagę następujące kryteria:

- powierzchnia, przy czym oceniano jeziora o powierzchni powyżej 10 ha,
- występowanie terenów leśnych w otoczeniu jezior,
- występowanie korzystnych warunków do lokalizacji zagospodarowania turystycznego na obrzeżach jezior (tereny bezleśne o glebach V, VI i VIz klasy

⁴ Rocznik statystyczny województwa toruńskiego (1997) WUS Toruń

bonitacyjnej),

- turystyczna dostępność brzegowa.

W obrębie powiatu włocławskiego znajduje się 28 jezior o powierzchni powyżej 10 ha. Są to generalnie jeziora o stosunkowo dużej powierzchni. W klasie powyżej 50 ha jest 8 jezior, w przedziale 20-50 ha - 12 jezior i w klasie 10-20 ha - 8 jezior. Największą powierzchnię zajmują jeziora: Długie Modzerowskie – 231,7 ha, Borzymowskie -175,0 ha, Kromszewickie – 89,2 ha i Lubieńskie 89,0 ha.

Bardzo sprzyjającym dla rozwoju różnych form turystyki jest występowanie w sąsiedztwie jezior terenów leśnych. Analizowano występowanie szaty leśnej bezpośrednio w strefie brzegowej i w odległości nie większej niż 1 km od linii brzegowej jezior w następujących przedziałach:

- do najkorzystniejszych zaliczono jeziora, gdzie lasy zajmują ponad 50% ich strefy brzegowej lub występują w jej sąsiedztwie,
- do korzystnych zakwalifikowano jeziora, gdzie lasy zajmują od 20 do 50% strefy brzegowej lub występują w jej sąsiedztwie,
- za najmniej korzystne uznano jeziora, gdzie lasy zajmują do 20% strefy brzegowej lub występują w jej sąsiedztwie. W grupie tej znalazła się część jezior występujących na terenach bezleśnych (rolnych).

W przypadku występowania odpowiednich warunków do lokalizacji zagospodarowania turystycznego związanego jedynie z elementami ułatwiającymi korzystanie z wód (pomosty, kąpieliska, nabrzeża, przystanie wodne, plaże itp.) analizowano występowanie terenów o słabych glebach (klasy V, VI i VI z) w bezpośrednim sąsiedztwie jezior oraz naturalną dostępność turystyczną ich brzegów. Za korzystne do lokalizacji tego zagospodarowania uznano te jeziora, których ponad 5 % linii brzegowej charakteryzuje się dobrą dostępnością brzegową i w sąsiedztwie której występują tereny o słabych glebach. Za mało korzystne oceniono jeziora, jeśli omawiany wskaźnik wynosił od 1 do 5% i za najmniej korzystne, jeśli wskaźnik był mniejszy od 1%.

Analizując wyżej omówione czynniki przeprowadzono klasyfikację jezior powiatu pod kątem możliwości rozwoju różnych form turystyki, wydzielając ich trzy kategorie. Przedstawiona klasyfikacja odnosi się więc bezpośrednio do samego jeziora, jak i jego zaplecza; występowania szaty leśnej oraz terenów o dogodnych warunkach do lokalizacji elementów infrastruktury turystycznej związanych wypoczynkiem nadwodnym i turystyką wodną. Poszczególne kategorie obejmują:

- I kategoria - jeziora o powierzchni powyżej 50 ha, o korzystnych warunkach do lokalizacji zagospodarowania turystycznego oraz występującej w strefie brzegowej lub sąsiedztwie szacie leśnej (ponad 20% strefy),
- II kategoria - jeziora o powierzchni 20 - 50 ha o korzystnych i mało korzystnych warunkach do lokalizacji zagospodarowania turystycznego z występującą w ich sąsiedztwie szatą leśną (ponad 20% strefy), jeziora o powierzchni powyżej 50 ha położone na terenach rolniczych, w sąsiedztwie których nie wy-

stępuje szata leśna i które charakteryzują się różnymi warunkami do lokalizacji elementów zagospodarowania turystycznego.

- III kategoria - jeziora pozostałe.

Tabela 1. Kategoria turystyczna jezior powiatu włocławskiego

Lp.	Jezioro	Powierzchnia w ha	Klasa czystości		Kategoria turystyczna
			obecna	planowana	
GMINA BARUCHOWO					
1.	Goreńskie	55,3	III	II	I
2.	Skrzyneckie	26,8	II	II	II
GMINA BONIEWO					
3.	Grójeckie	25,3	b.d.	II	III
GMINA CHOCEŃ					
4.	Borzymowskie	175,0	III	II	II
5.	Krukowskie	42,6	III	II	III
6.	Lutoborskie	20,9	b.d.	II	III
7.	Ługowskie ^{1/}	67,7	b.d.	II	II
MIASTO I GMINA CHODECZ					
8.	Chodeckie	40,3	n.o.n.	II	II
9.	Kromszewickie	89,2	III	II	II
10.	Zameczek	17,5	b.d.	II	III
GMINA FABIANKI					
11.	Chełmica	78,1	n.o.n.	II	II
MIASTO I GMINA IZBICA KUJAWSKA					
12.	Długie Modzerowskie	231,7	III	I	I
13.	Chotelskie	45,0	b.d.	II	III
14.	Karaśnia	42,0	b.d.	II	III
GMINA KOWAL					
15.	Krzewenckie	39,3	II	II	II
16.	Lubiechowskie	16,8	III	II	III
MIASTO I GMINA LUBIEŃ KUJAWSKI					
17.	Lubieńskie	89,0	n.o.n.	II	II
GMINA WŁOCŁAWEK					
18.	Łuba	11,5	n.o.n.	II	III
19.	Chrapka	14,8	b.d.	II	III
20.	Wikaryjskie	65,9	II	II	I
21.	Radyszyn	31,0	II	II	II
22.	Wójtowskie	10,6	III	II	III
23.	Wójtowskie Duże	20,6	III	II	II
24.	Telażna	23,8	n.o.n.	II	II
25.	Wierzchoń	15,3	II	II	III
26.	Widoń	13,8	III	II	III
27.	Zbiornik Skoki Małe	14,2	b.d.	II	III
28.	Zbiornik Skoki Duże	47,7	b.d.	II	II

Objaśnienia: ^{1/} - jez. Ługowskie położone w gm. Choceń graniczy z gm. Chodecz (brzeg południowo-zachodni) i gm. Boniewo (brzeg północno-zachodni); b.d. – brak danych, n.o.n. – nie odpowiada normom czystości

Z przeprowadzonej oceny wynika, że na terenie powiatu włocławskiego w poszczególnych kategoriach występuje następująca ilość jezior:

- I kategoria 3 jeziora,
- II kategoria 12 jezior,
- III kategoria 13 jezior.

Wysoką atrakcyjnością turystyczną charakteryzuje się także Zbiornik Włocławski, który przylega w części do północnej granicy gminy Włocławek. W sąsiedztwie zbiornika występują lasy, natomiast na obszarach bezleśnych słabe gleby. Stwarza to możliwości lokalizacji odpowiedniego zagospodarowania turystycznego.

Atrakcyjnością turystyczną charakteryzuje się także rzeka i dolina Zgłowiączki. Na niektórych odcinkach - szczególnie w sąsiedztwie miast - możliwa jest lokalizacja terenów rekreacyjnych np. miejsc piknikowych.

W powiecie włocławskim występuje średnie zróżnicowanie zbiorowisk roślinnych. Znajdują się tu przede wszystkim tereny leśne, obszary zadrzewione, łąki i pastwiska oraz tereny zieleni urządzonej. Szczególnie urozmaicone są zbiorowiska roślinne na niżej położonych powierzchniach doliny Zgłowiączki oraz w sąsiedztwie niektórych jezior (łąki, zarośla, lasy mieszane, liściaste, iglaste, roślinność związana z terenami podmokłymi).

Lasy i grunty leśne w powiecie zajmują 265,1 km², co stanowi 18,0 % ogólnej powierzchni powiatu. Wysokim wskaźnikiem lesistości odznaczają się gminy: Włocławek 48,6 % i Baruchowo 38,2 %. W pozostałych gminach wskaźnik ten jest znacznie mniejszy i dla przykładu wynosi 22,5 % w gminie Kowal, 20,4 % w gminie Fabianki i 18,1 % w mieście i gminie Brześć Kujawski. W lasach zdecydowanie przeważają drzewostany sosnowe. Obok sosny w zbiorowiskach leśnych występują domieszki świerka, dębu, brzozy, klonu, buka i olszy. W zespołach lasów liściastych i mieszanych przeważa dąb. W niżej położonych częściach doliny Zgłowiączki oraz na terenach przyległych do jezior występują liczne gatunki krzewów, z których przeważają: leszczyna, kruszyna, jałowiec i jarzębina.

Według rejonizacji przyrodniczo-leśnej lasy powiatu włocławskiego są położone w obrębie krainy Mazowiecko-Podlaskiej⁵ (dzielnica Nizina Mazowiecko-Podlaska).

Należy nadmienić, że tereny leśne powiatu włocławskiego objęte granicami Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego należą do jednego z 10 w Polsce Leśnego Kompleksu Promocyjnego. Lasy te mają funkcje gospodarcze, ochronne, turystyczno-rekreacyjne i edukacyjne.

Jako korzystne do użytkowania turystycznego ocenia się lasy o wieku drzewostanu powyżej 80 lat, wykształcone na siedliskach boru mieszanego świeżego, boru świeżego, lasu mieszanego i lasu świeżego. Są to lasy najbardziej odporne na degradację turystyczną. Lasy wykształcone na przedstawionych powyżej siedliskach o wieku drze-

⁵ Mroczkiewicz L., Trampler T., Typy siedliskowe lasu w Polsce, Prace IBL nr 250, Warszawa 1964

wostanu o 40-60 lat, lasy o wieku drzewostanu powyżej 60 lat na siedliskach lasu wilgotnego i boru wilgotnego oraz lasy o wieku drzewostanu powyżej 40 lat na siedlisku lasu mieszanego wilgotnego i boru suchego zalicza się jako średnio i mało korzystne do użytkowania turystycznego. Lasy na siedliskach boru bagiennego, olsu i olsu jesionowego, bez względu na wiek drzewostanu zalicza się do niekorzystnych do użytkowania turystycznego.

W powiecie włocławskim przeważają właśnie lasy wykształcone na siedliskach zaliczanych do odpornych na degradację turystyczną (bór świeży, bór mieszany świeży, las świeży i las mieszany świeży), które łącznie zajmują około 95 % powierzchni leśnej. Pozostałą część zajmują m. in. siedliska boru suchego, boru mieszanego wilgotnego oraz olsu jesionowego i olsu.

Pod względem wieku drzewostanu sytuacja jest mniej korzystna. Drzewostany o wieku powyżej 60 lat, a więc najbardziej odpornych na degradację turystyczną, zajmują tylko około 30% powierzchni leśnej. Drzewostany o wieku od 40 do 60 lat występują na około 1/3 arealu lasów, natomiast około 35% powierzchni leśnej porastają drzewostany najmłodsze.

Korzystne dla większości form turystyki jest to, że kompleksy leśne występują na obszarach o urozmaiconej rzeźbie terenu oraz w sąsiedztwie większości jezior. Stwarza to bardzo sprzyjające warunki do rozwoju różnych form turystyki.

Należy podkreślić, że w powiecie występuje szereg enklaw środowiska o charakterze zbliżonym do naturalnego (użytki ekologiczne), zespoły przyrodniczo krajobrazowe (torfowiska, trzcinowiska, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, skarpy, itp.) znacznie uatrakcyjniające wiejską przestrzeń turystyczną.

Atrakcyjność turystyczna rzeźby terenu w powiecie włocławskim wynika głównie z jej walorów krajobrazowych (zróżnicowanie form, znaczne wysokości względne, duże spadki i występowanie innych elementów wzbogacających krajobraz). Ważne jest również występowanie punktów (najczęściej wierzchołków pagórków), z których rozciągają się panoramy widokowe. Urozmaicona rzeźba terenu występuje przede wszystkim w zachodniej i południowej części powiatu, a więc na obszarze Pojezierza Kujawskiego.

Powiat włocławski dysponuje także walorami uzdrowiskowymi, występującymi na terenie miasta i gminy Brześć Kuj. (Uzdrowisko Wieniec Zdrój). Uzdrowisko bazuje na wodach leczniczych siarczanowo – chlorkowo – wapniowo - sodowych, fluorkowych oraz siarczkowych. W uzdrowisku wykorzystywana jest także borowina oraz łagodny lokalny klimat, który wynika z jego położenia. Uzdrowisko otaczają zwarte lasy sosnowe z przewagą jałowca w podszyciu. Powietrze jest tu przesycone substancjami eterycznymi lasu iglastego.

2.2. Walory krajoznawcze środowiska historyczno-kulturowego

Atrakcyjność kulturowa powiatu włocławskiego wiąże się zarówno z bogatą i burzliwą historią tych obszarów, jak i połączenia relikwów architektury z interesującym krajobrazem rozpatrywanym w kategoriach przemian kultury i gospodarki na terenach cennych przyrodniczo. We współczesnej turystyce właśnie konglomerat cech, różno-

rodność rodzajowa walorów turystycznych i możliwość ich wielostronnego wykorzystania turystycznego, stanowią ważne kryteria atrakcyjności turystycznej regionu i miejscowości. Powodem takiej tendencji w ocenie uwarunkowań rozwojowych turystyki są coraz silniej występujące w światowej turystyce zrównoważonej trendy łączenia celów wypoczynkowych z poznawczymi i aktywny stosunek do odwiedzanego środowiska.

Nie wnikając w szczegóły historycznego rozwoju osadnictwa na terenie powiatu włocławskiego można stwierdzić, że obszar ten charakteryzuje się występowaniem wielu atrakcyjnych turystycznie obiektów kultury materialnej. Powiat ten jest bogaty w rozproszone obiekty historyczne, zarówno kościoły, pałace i dwory z parkami o charakterze krajobrazowym, z cennymi zespołami starodrzewu oraz domy mieszkalne, które mogą stanowić przedmiot zainteresowania krajoznawczego. W poszczególnych gminach na szczególną uwagę zasługują następujące obiekty krajoznawcze:

A. KOŚCIOŁY:

Miasto Kowal

- kościół parafialny p.w. św. Urszuli, zbudowany w latach 1604 – 1608, we wnętrzu kaplica grobowa Kretkowskich z 1857 r.;

Gmina Baruchowo

- Kłótno – kościół parafialny p.w. Św. Trójcy, murowany, neogotycki z lat 1878-1881 z dzwonnica z 1880 r.;
- Skrzyżki – kościół parafialny p.w. Św. Piotra i Pawła;

Gmina Boniewo

- Boniewo – kościół parafialny p.w. Najświętszej Maryi Panny, murowany,
- Lubomin – kościół parafialny p.w. Trójcy Świętej,

Miasto i Gmina Brześć Kujawski

- Brześć Kuj. – kościół parafialny p.w. Św. Stanisława, kościół gotycki z XIV w., wewnątrz fragment tryptyku wykonanego przez ucznia Wita Stwosza;
- Brześć Kuj. – kościół p.w. Św. Michała Archanioła zbudowany w XIV w., przebudowany w stylu barokowym w XVIII w., mury miejskie otaczające zespół klasztorny;

Miasto i Gmina Chodecz

- Chodecz – kościół parafialny p.w. Św. Dominika z połowy XIX w.;
- Chodecz – kościół ewangelicki z końca XIX w.;

Gmina Fabianki

- Chełmica Duża – zabytkowy kościół parafialny, murowany,

Miasto i Gmina Izbica Kujawska

- Izbica Kuj. - kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, z końca XIX w.; plebania, dzwonnica, murowane ogrodzenie i dobrze zachowany starodrzew;
- Izbica Kuj. („Pustynia”) – kościół p.w. Św. Floriana,
- Izbica Kuj. – kościół ewangelicki z końca XIX w.,
- Błenna – kościół parafialny p.w. Św. Małgorzty i Św. Michała z II połowy XIX w.; plebania, murowane ogrodzenie, w otoczeniu kościoła starodrzew;
- Modzerowo – kościół parafialny p.w. Św. Stanisława z końca XVIII w., plebania, dzwonnica, budynki gospodarcze, ogrodzenie murowane, starodrzew;

Gmina Kowal

- Grabkowo – kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny, murowany, z figurą Chrystusa, dzwonnica, plebania, murowane ogrodzenie, w otoczeniu kościoła występuje starodrzew;
- Nakanowo – kościół filialny p.w. Św. Marka Ewangelisty z 1765 r.;

Gmina Lubanie

- Lubanie – kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja, murowany, z początku XX w.;

Miasto i Gmina Lubień Kujawski

- Kłóbka – kościół parafialny z 1880 r. o cechach neogotyckich;
- Lubień – kościół neoromański z XIX w.;

Miasto i Gmina Lubraniec

- Lubraniec – kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Szkaplerznej, murowany, z początku XIX w.;
- Dąbie – kościół parafialny p.w. Św. Trójcy, z XVIII w.;
- Kłobia – kościół parafialny p.w. Św. Wojciecha, zbudowany w latach 1883-1888;
- Zgłowiączka – kościół parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny;

Gmina Włocławek

- Kruszyn – kościół parafialny p.w. Matki Bożej Królowej Polski.

B. PAŁACE, DWORY I PARKI PODWORSKIE:

- Baruchowo – zespół pałacowo-dworski z parkiem i aleją lipową; obecnie siedziba Urzędu Gminy;
- Czarne (gm. Baruchowo) – zespół parkowo-dworski;
- Zawada Nowa (gm. Baruchowo) – zespół parkowo-dworski;
- Brzezie (m i gm. Brześć Kuj.) – pałac i park pałacowy z XIX w.;
- Kuczyna (m i gm. Brześć Kuj.) – dwór murowany z parkiem podworskim z początku XIX w.;
- Lipiny (m i gm. Brześć Kuj.) – zespół folwarczny murowany z końca XIX w.,
- Pikutkowo (m i gm. Brześć Kuj.) – dwór murowany z początku XX w. ze starodrzewem w otoczeniu;
- Wieniec (m i gm. Brześć Kuj.) – założenie dworsko-parkowe z II połowy XIX w., pałac murowany, oficyna – dawny dwór, portiernia, stajnia, obora, spi-chlerz, park pałacowy;
- Chodeczek (gm. Chodecz) – zespół parkowo-dworski z początku XX w. z parkiem krajobrazowym;
- Łania (gm. Chodecz) – zespół parkowo dworski z końca XIX w.;
- Dąbrówka (gm. Kowal) – dwór i park krajobrazowy z lat 1920-1930;
- Grabkowo (gm. Kowal) – dwór murowany ze starodrzewem;
- Kępka Szlachecka (gm. Kowal) – dwór murowany z rządcówką, ośmiorakiem i parkiem podworskim;
- Unisławice (gm. Kowal) – dwór murowany z rządcówką, ośmiorakiem, czwo-rakiem i parkiem podworskim;

- Więśławice (gm. Kowal) – zespół pałacowy z 1887 r., rządówka i park podworski;
- Chocień - dwór murowany z połowy XIX w. (obecnie ośrodek zdrowia) otoczony pozostałościami parku krajobrazowego;
- Czarne (gm. Baruchowo) – zespół dworski z drugiej połowy XIX w., dwór drewniany oraz pozostałości parku dworskiego;
- Kłóbka (m. i gm. Lubień Kuj.) - zespół dworski z 1850 r. z parkiem krajobrazowym o powierzchni około 9 ha;
- Blino (gm. Lubień Kuj.) – zespół zabudowań dworskich z 1850 r.;
- Wistka Królewska (gm. Włocławek) – zespół dworski z I połowy XIX w. wraz z parkiem o powierzchni 10 ha;
- Dębice (gm. Włocławek) – zespół dworsko-parkowy (kompleks 9 budynków; dwór, rządówka, stajnia, wozownia, czworak, stodoła, obora, spichlerz i warsztat), park dworski z końca XVIII w.;
- Świetosław (gm. Włocławek) – zespół dworsko-parkowy murowano-drewniany z przełomu XVIII/XIX w., z zabudowaniami gospodarskimi (kuźnia, obora, stajnia, stodoła, spichlerz, magazyn czworak), park dworski z pozostałością alei lipowej;
- Smólsk (gm. Włocławek) – zespół dworsko-parkowy z I połowy XIX w.; dwór murowany (obecnie szkoła), park dworski;
- Kruszynek (gm. Włocławek) - dwór murowany z połowy XIX w. z pozostałością parku;
- Fabianki – dwór z parkiem krajobrazowym z początku XX w.;
- Chełmica Duża (gm. Fabianki) – pozostałość zespołu dworskiego (stajnia i powozownia) z parkiem krajobrazowym z II połowy XIX w.;
- Chotel (m i gm. Izbica Kuj.) – zespół dworski z XIX w. oraz zespół sakralno-cmentarny;
- Długie (m i gm. Izbica Kuj.) – zespół folwarczny z pocz. XX w., budynek mieszkalny i zabudowania gospodarcze;
- Izbica Kuj. – zespół dworsko-parkowy z II połowy XVIII w., dwór z zabudowaniami gospodarczymi; park, w którym znajduje się kapliczka kolumnowa z figurą Matki Boskiej i budowla romantyczna;
- Mchówek (m i gm. Izbica Kuj.) – zespół dworsko-parkowy z końca XIX w., przebudowany na potrzeby szkoły, z przylegającym parkiem z bogatym starodrzewiem;
- Szczkowo (m i gm. Izbica Kuj.) – zespół dworsko-parkowy z II połowy XIX w. (obecnie szkoła), w parku zachowany bogaty starodrzew;
- Śmielnik (m i gm. Izbica Kuj.) – zespół folwarczny z końca XIX w. (budynek mieszkalny i budynki gospodarcze w dobrym stanie technicznym);
- Świeszewy (m i gm. Izbica Kuj.) – zespół folwarczny z końca XIX w. (budynek mieszkalny i budynki gospodarcze w dobrym stanie technicznym);
- Wietrzychowice (m i gm. Izbica Kuj.) – zespół dworski z połowy XIX w., (dwór murowany, budynki gospodarcze, ogrodzenie murowane, starodrzew);

- Boniewo – zespół dworski murowany wraz z parkiem z końca XIX w.;
- Kaniewo (gm. Boniewo) – zespół dworski z końca XIX w. z pozostałościami parku;
- Mikołajki (gm. Boniewo) – dwór murowany z końca XIX w.;
- Otmianowo (gm. Boniewo) – zespół dworski z parkiem z II połowy XIX w.;
- Osiecz (gm. Boniewo) – pałac z XIX w., pawilon ogrodowy z parkiem krajobrazowym z XIX w., spichlerz z połowy XIX w.;
- Lubraniec – pałac wraz z parkiem z około 1827 r.; dawna synagoga żydowska wybudowana w stylu barokowym z I poł. XIX w.;
- Dąbie (m i gm. Lubraniec) – drewniany dwór z przełomu XVII/XVIII w. z parkiem krajobrazowym z XVIII w.;
- Kłobia, Kazanie, Redecz Kalny i Żydowo (m i gm. Lubraniec) – zespoły parkowo-dworskie z XIX w.;
- Sułkowo (m i gm. Lubraniec) – zabytkowy pałac.

Na terenie powiatu włocławskiego występuje także szereg obiektów zabytkowych w postaci: kapliczek i figur przydrożnych, pomników pamięci narodowej, cmentarzy, zabytkowych alei i szpalerów drzew, obiektów budownictwa drewnianego i murowanego (chałupy, obory, stodoły, stajnie, studnie), obiektów techniki (suszarnie, młyny, magazyny) oraz obiektów użyteczności publicznej (szkoły, dworce kolejowe). Na szczególną uwagę turystów zasługuje funkcjonujący zespół urbanistyczno-produkcyjny Cukrowni w Brześciu Kuj. zbudowany w latach 1894-1928.

W powiecie włocławskim występuje też znaczna ilość stanowisk archeologicznych. Szczególnie znany jest rezerwat archeologiczny z cmentarzyskiem grobów megalitycznych kultury pucharów lejkowatych w Wietrzychowicach (m i gm. Izbica Kuj.), rezerwat archeologiczny w Sarnowie (m i gm. Lubraniec) z cmentarzyskiem tzw. Grobówców Kujawskich – najstarszych i najbardziej okazałych tego typu zabytków na terenie Polski.

Na terenie powiatu włocławskiego dla celów turystycznych i promocyjnych wykorzystać można również historyczne szlaki komunikacyjne, takie jak:

- szlak Łokietka,
- szlak Powstania Styczniowego,
- szlak I Armii Wojska Polskiego,
- szlak handlowy z Włocławka do Kalisza.

Reasumując należy stwierdzić, że historyczne walory kulturowe powiatu włocławskiego stanowią bardzo istotny składnik potencjału turystycznego tego obszaru. Występowanie wielu obiektów zabytkowych może stanowić kanwę dla reminiscencji historycznych i uatrakcyjnić wędrówki na szlakach turystycznych.

2.3. Wiejska przestrzeń rekreacyjna

Na terenie powiatu włocławskiego w celu aktywizacji gospodarczej znacznie większą rolę, niż dotychczas, należy przypisać współdziałaniu sfer rolnictwa i turystyki.

Rolnictwo powinno w tym przypadku odgrywać znaczącą rolę. Stąd też ważne znaczenie dla turystyki ma wiejska przestrzeń rekreacyjna. Wiejska przestrzeń rekreacyjna w powiecie (w układzie gminnym) oceniona została na podstawie 7 następujących cech analizowanych przez M. Drzewieckiego⁶:

- gęstość zaludnienia na 1 km² użytków rolnych,
- udział rolniczej gospodarki nieuspołecznionej w powierzchni użytków rolnych,
- udział łąk i pastwisk w powierzchni użytków rolnych,
- udział lasów w powierzchni całkowitej gminy,
- udział wód w powierzchni całkowitej gminy,
- typy osadnictwa wiejskiego,
- udział osób utrzymujących się ze źródeł pozarolniczych.

Na podstawie przeprowadzonej przez M. Drzewieckiego oceny gminy w Polsce podzielone zostały na 4 następujące kategorie atrakcyjności przestrzeni wiejskiej dla rekreacji:

- I kat. - gminy o 5-7 cechach korzystnych,
- II kat. - gminy o 4-6 cechach korzystnych,
- III kat. - gminy o 3 cechach korzystnych,
- IV kat. - gminy o 0-2 cechach korzystnych.

W powiecie włocławskim występują 3 kategorie atrakcyjności wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej. Do I kategorii zaliczone zostały gminy: Baruchowo, Kowal i Włocławek, do II kategorii gminy Brześć Kujawski i Fabianki, natomiast do III kategorii gminy pozostałe.

2.4. Inne atrakcje turystyczne

Dla podniesienia ogólnej atrakcyjności turystycznej powiatu bardzo istotne znaczenie ma liczba i rodzaj organizowanych dla turystów atrakcji. Do atrakcji tych należą przede wszystkim różnego rodzaju imprezy. Z aktualnie organizowanych na terenie powiatu imprez wymienić należy przede wszystkim:

- imprezy sportowe i sportowo-rekreacyjne, takie m. in. jak:
 - regaty żeglarskie na Zbiorniku Włocławskim,
 - biegi przełajowe,
 - zawody pływackie,
 - zawody spadochronowe,
 - turnieje piłki nożnej,
 - turnieje koszykówki,
 - święto sportu,
- imprezy kulturalne, organizowane głównie przez miejsko-gminne i gminne ośrodki kultury, do których m. in. zaliczyć należy:

⁶ M. Drzewiecki, Wiejska przestrzeń rekreacyjna, Instytut Turystyki Warszawa 1992

- przeglądy i prezentacje zespołów folklorystycznych i zespołów młodzieżowych,
- różnego typu wystawy w Skansenie Budownictwa Ludowego Kujaw w Kłóbce,
- koncerty muzyczne w poszczególnych miastach powiatu,
- imprezy folklorystyczne,
- imprezy i konkursy ekologiczno-edukacyjne organizowane na terenie Gostyńsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego.

Imprezy te odbywają się przede wszystkim w miesiącach letnich, w trakcie sezonu turystycznego. Należy jednak zaznaczyć, że w niewystarczającym jeszcze stopniu do organizacji tego typu atrakcji turystycznych na terenie powiatu włącza się społeczność wsi. Placówki kulturalne, rozrywkowe i sportowo-rekreacyjne, które stanowią ważny element bazy towarzyszącej znajdują się przede wszystkim we Włocławku oraz w miastach: Kowal, Brześć Kuj., Chodecz, Izbica Kuj., Lubień Kuj. i Lubraniec oraz w większych miejscowościach gminnych. Należy podkreślić, że stan tej bazy ulega ciągłej poprawie. Jako przykład służyć może ośrodek wypoczynku świątecznego nad jez. Wikaryjskim, który jest ciągle modernizowany.

2. 5. Możliwości wzbogacania i podnoszenia jakości walorów turystycznych

Możliwości wzbogacenia walorów turystycznych odnoszą się do wartości przyrodniczych i kulturowych. W przypadku walorów przyrodniczych są to przede wszystkim działania w celu powiększenia powierzchni wodnych i leśnych.

Powiększenie powierzchni wodnych wiąże się z piętrzeniem istniejących rzek i cieków w celu magazynowania wód głównie w jeziorach, stawach i mokradłach. Zasadniczym celem tego typu inwestycji gospodarki wodnej, związanych z tzw. „małą retencją wodną” jest poprawa bilansu wodnego, ochrona przeciwpożarowa, poprawa gospodarki rybackiej oraz względy ekologiczne i turystyczne. W wyniku piętrzenia wód płynących powstają najczęściej niewielkich rozmiarów zbiorniki wodne, które oceniane w aspekcie turystycznym wpływają na:

- podniesienie walorów krajobrazowych i estetycznych terenu oraz walorów mikroklimatycznych,
- wzrost atrakcyjności krajoznawczej szlaków turystycznych przebiegających w sąsiedztwie zbiorników wodnych,
- udroźnienie i podniesienie atrakcyjności szlaków wodnych,
- poprawę dostępności turystycznej brzegów jezior, co stwarza dogodne warunki do ich zagospodarowania użytkowania turystycznego,
- stabilizację lustra wody w jeziorach użytkowanych turystycznie, co pozwala na odpowiednie zagospodarowanie i funkcjonowanie plaż i kąpielisk, podnosi atrakcyjność akwenów dla sportów wodnych oraz poprawia warunki dla gospodarki rybackiej i uatrakcyjnia zbiorniki pod względem wędkarskim,

- wzrost atrakcyjności inwestycyjnej terenów do lokalizacji obiektów turystycznych w sąsiedztwie powstałych zbiorników wodnych,
- zwiększenie naturalnej odporności wód na zanieczyszczenia zewnętrzne oraz poprawę jakości wód,
- tworzenie nowych, korzystnych warunków dla rekreacji i wypoczynku sobotnio-niedzielnego, zwłaszcza dla miejscowej ludności,
- większe zainteresowanie wykupem terenów przyległych do zbiorników wodnych, głównie pod zabudowę letniskową.

W przypadku programu małej retencji w powiecie włocławskim od szeregu lat planuje się podpiętrzenie kilku jezior, w tym m. in. Modzerowskiego, Kromszewickiego, Lubieńskiego, Borzymowskiego i Krukowskiego. Podpiętrzenie to sięga około 0,5 – 1,9 m, przy czym największe piętrzenie przewiduje się dla jez. Modzerowskiego 1,7 – 1,9 m.

W przypadku powiększania powierzchni leśnych analizowano programy zalesień w poszczególnych gminach powiatu. Programy te zakładają zalesienia gruntów rolnych nieprzydatnych do produkcji rolnej, nieużytków i innych gruntów określonych w miejscowych planach ogólnych zagospodarowania przestrzennego.

Możliwości wzbogacenia i podnoszenia jakości walorów kulturowych, głównie w miastach, powinno polegać na :

- potraktowaniu substancji zabytkowej jako wyjątkowo pozytywnego tła dla organizacji różnorodnych imprez kulturalnych, gastronomicznych, rozrywkowych itp, z dążeniem do kształtowania ich stylowego charakteru powiązane go zarówno z epokami reprezentowanymi przez obiekty zabytkowe, jak też cechami lokalnymi i regionalnymi (turnieje, zjazdy miłośników historii, przyrody, imprezy związane z jeziorami),
- ożywieniu kultury współczesnej - dla kultywowania i stałego wzbogacania tradycji, bez wykluczenia elementów nowych, lecz odpowiadających społeczności miejscowej;
- kreowaniu własnej „tożsamości”, która wynika z pamięci i zapisów związanych z kulturą społeczną, zwyczajami, kuchnią regionalną, wybitnymi postaciami pochodzącymi z tego obszaru, a ponadto z użyciem lokalnych materiałów budowlanych, dbałością o wystrój architektoniczny, zazielenianie i ukwiecanie odwiedzanych miejsc i obiektów, stworzenie warunków do utrzymywania czystości itp.

W przypadku pojedynczych obiektów i zespołów zabytkowych, położonych poza miastami, należy stosować następujące formy wzbogacania wartości i warunków percepcji, a przede wszystkim przystosowania do wielostronnego użytkowania turystycznego, w celu zwiększenia atrakcyjności turystycznej, sprzyjającej ogólnemu rozwojowi ekonomicznemu i kulturowemu powiatu:

- wykorzystać wszystkie możliwości wprowadzania funkcji turystycznych do obiektów zabytkowych tam, gdzie nie wpłynie to na degradację historycznych i artystycznych wartości tych obiektów, ich wystroju i zachowanego układu architektonicznego, na przykład:
 - * wprowadzanie funkcji hotelowej, pensjonatowej do pałaców i dworów, z możliwością organizowania konferencji, różnorodnych imprez kulturalnych itp., z wykorzystaniem licznych dobrze zachowanych parków podworskich na cele edukacyjne i rekreacyjne,
 - * wprowadzanie funkcji noclegowej lub gastronomicznej, do obiektów podworskich, folwarcznych, dbając o utrzymanie specyficznego wizerunku, indywidualnych cech, wyeksponowanie pamiątek z przeszłości, kultywowanie dawnych zwyczajów, kuchni regionalnej, przystosowywanie parków i ogrodów do potrzeb rekreacji turystów itd., przy czym pożądana jest reprivatyzacja tych zespołów, gdyż przyczynić się to powinno do przywracania ich cech tożsamości,
 - * wprowadzanie funkcji izb muzealnych, zajazdów, barów przydrożnych, punktów informacji o regionie, wraz z ekspozycją i sprzedażą wydawnictw, map i folderów, lokalnych wyrobów - pamiątek, przetworów spożywczych itp. do obiektów wolnostojących, zabytków techniki, np. młynów wodnych, kuźni,
 - * przewidywanie programów zwiedzania i odpowiedniego systemu informacji zachęcającej do zatrzymania się na trasach przejazdu, dzięki uporządkowaniu terenu, przygotowania pojemnych i bezpiecznych parkingów, oznakowaniom i kierunkowskazom, wykorzystaniu przekazów i legend do uatrakcyjnienia opisu miejsca, stosowaniu szyldów o tradycyjnych formach i materiałach, oświetleniu ruin zamków, pałaców, wiatraków itp.
- dążyć do przywracania oryginalnych funkcji wszędzie tam, gdzie jest to wskazane i możliwe, szczególnie w obiektach o oryginalnym charakterze przetwórstwa przemysłu rolnego i obsługi rolnictwa, np. w młynach, kuźniach, zwłaszcza że pozwala to na powrót do tak cenionych dziś produktów ekologicznego rolnictwa,
- dbać o estetykę obiektów i ich otoczenia, stosując w maksymalnym stopniu tworzywa naturalne (drewno, żelazo, kamień), materiały pochodzenia lokalnego, tym samym dając sposobność do odrodzenia się rzemiosła lokalnego, w tym artystycznego (pamiątki, przetwórstwo domowe produktów leśnych i rolnych), co przyczynia się do zmniejszenia bezrobocia.
- wobec położenia większości poza miejskich obiektów zabytkowych w ścisłym kontakcie z przyrodą, należy zwracać uwagę na wystrój zieleni o cechach charakterystycznych dla polskiego krajobrazu, stosując zestawy tradycyjnych krzewów i kwiatów, zadaszeń, mebli ogrodowych itd., unikając natomiast tak „modnych” dziś form zachodnich, dominacji agresywnych reklam i szyldów, gdyż uzyskanie lokalnej specyfiki wizerunku regionu jest jednym z najważ-

niejszych warunków powodzenia działań w celu jego turystycznego uatrakcyjnienia.

Powyższe, syntetycznie zestawione pożądane działania prowadzące do uzyskania możliwie najlepszych warunków dla przyjazdu turystów, nie tylko polskich, ale i zagranicznych, dla zatrzymania ich w powiecie i atrakcyjnego spędzenia przez nich czasu pobytu, wymaga udziału specjalistów w konkretnych opracowaniach dotyczących wzbogacenia walorów dóbr kultury i wykorzystania ich dla rozwoju turystyki. Szczególnie niezbędny jest udział:

- konserwatorów zabytków, którzy określić muszą stopień możliwej ingerencji w zabytkową substancję budowlaną i artystyczną, także w odniesieniu do zabytkowej zieleni parkowej, a ich wytyczne i nadzór nad realizacją traktowany musi być nadrzędnie i obligatoryjnie,
- architektów i planistów przestrzennych oraz architektów zieleni, którzy każdorazowo ustalić powinni optymalne rozwiązania funkcjonalno - przestrzenne, na podstawie ogólnej koncepcji (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz planów miejscowych) zagospodarowania turystycznego rejonu, gminy itd., a ponadto ocenić uwarunkowania zmian struktury budowlanej i kompozycji zieleni w podworskich parkach krajobrazowych, dążąc do uzyskiwania harmonii i respektowania form dawnych, zgodnych z odczuciem epoki,
- specjalistów z dziedziny gospodarki turystycznej, marketingu turystycznego, zagospodarowania turystycznego, którzy ocenić powinni zarówno kompleksowo jak i w pojedynczych przypadkach, jakie rozwiązania mają szansę powodzenia, przynoszenia dochodów, a także do kogo należy skierować promocję turystyczną i jakimi metodami ją prowadzić, aby była ona opłacalna i trafiła do zainteresowanych odbiorców.

3. Uwarunkowania ekologiczne

3.1. Obszary chronione i wymagające ochrony

Za priorytetową formę ochrony przyrody i krajobrazu uznano wielko-przestrzenny system obszarów chronionych. Jest to forma w polityce ekologicznej powszechnie uznawana za najbardziej efektywną. W powiecie włocławskim na system ten składają się: rezerваты przyrody, park krajobrazowy i obszar chronionego krajobrazu. Podstawowym zadaniem tego systemu jest:

- przywrócenie obszarom zdegradowanym równowagi ekologicznej i zachowanie i tej równowagi na obszarach najcenniejszych przyrodniczo,
- użytkowanie gospodarcze, w tym turystyczne i wypoczynkowe tych obszarów w warunkach ekorozwoju.

Na terenie powiatu włocławskiego znajduje się 8 rezerwatów przyrody. Są to:

1. rezerwat leśny „Dębice” (gm. Włocławek); ochrona dąbrówki świetlistej z licznymi gatunkami chronionymi, powierzchnia 42,92 ha, ustanowiony w 1998 r.,
2. rezerwat geomorfologiczny „Gościąg”(gm. Włocławek); ochrona jeziora Gościąg o unikalnych osadach dennych, powierzchnia 225,0 ha, ustanowiony w 2000 r.,
3. rezerwat leśny „Grodno” (gm. Baruchowo); ochrona naturalnych zbiorowisk leśnych, powierzchnia 132,9 ha, ustanowiony w 1998 r.,
4. rezerwat ornitologiczny „Jazy” (gm. Włocławek); ochrona stanowisk legowych czapli siwej, powierzchnia 2,62 ha, ustanowiony w 1963 r.,
5. rezerwat faunistyczny „Jezioro Rakutowskie” (gm. Kowal); ochrona ostoi ptactwa wodnego, powierzchnia 414,07 ha, ustanowiony w 1982 r.,
6. rezerwat leśny „Olszyny Rakutowskie” (gm. Baruchowo); ochrona olsu porzeczkowego, łągu jesionowo-olszowego i wiązowo-jesionowego, powierzchnia 174,62 ha, ustanowiony w 1978 r.,
7. rezerwat leśny „Wójtowski Grąd” (gm. Włocławek); ochrona grądu, lip i roślin chronionych na zboczu jez. Wójtowskiego, powierzchnia 3,52 ha, ustanowiony w 1987 r.
8. rezerwat florystyczny „Kulin” (gm. Fabianki); ochrona zbiorowiska roślinności stepowej, okrajkowej, zaroślowej i leśnej, powierzchnia 15,46 ha, ustanowiony w 1956 r.

W powiecie włocławskim projektuje się utworzenie dalsze 3 rezerwaty przyrody. Propozycje te obejmują:

1. rezerwat leśno-faunistyczny „Olszyny Bobrowe (gm. Baruchowo) – powierzchnia 202,13 ha,
2. rezerwat leśny „Dolina Świętego Strumienia” (gm. Fabianki) – powierzchnia 43,44 ha,
3. rezerwat leśno-krajobrazowy „Uroczysko Wietrzychowice” (m i gm. Izbica Kuj.) – powierzchnia 62,27 ha.

W powiecie włocławskim znajduje się znaczna część Gostynińsko – Włocławskiego Parku Krajobrazowego. Park ten utworzono w celu ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych, zdrowotnych i turystyczno-rekreacyjnych.

Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy powołany został w 1979 r. Zajmuje powierzchnię 38 950 ha, natomiast jego strefa ochronna 14 195 ha. Najważniejszymi elementami środowiska przyrodniczego wpływającymi na atrakcyjność turystyczną parku są: sieć wodna, szata leśna i rzeźba terenu. Obszar GWPK charakteryzuje się stosunkowo niską gęstością sieci wód powierzchniowych. Występuje tu jednak 25 jezior o powierzchni ponad 10 ha, a więc potencjalnie nadających się do użytkowania turystycznego. Jeziora te połączone są ze sobą wąskimi i płytkimi ciekami, z których tylko Skrwa Lewa nadaje się do użytkowania jako szlak kajakowy. Niekorzystne jest to, że większość jezior jest w stadium zarastania, co w znacznym stopniu ogranicza ich dostępność.

ność turystyczną. Czynnikiem sprzyjającym jest natomiast to, że większość jezior cechuje się II-gą klasą czystości wód. Średnia lesistość parku wynosi około 62 %. Największe - i jednocześnie najbardziej atrakcyjne dla turystyki - kompleksy leśne występują na terenach o urozmaiconej rzeźbie terenu oraz w otoczeniu zbiorników wodnych. Należy podkreślić, że większość terenów leśnych znajdujących się na terenie GWPK została w 1995 r. zaliczona do tzw. leśnego kompleksu promocyjnego, jednego z 7 takich kompleksów w Polsce. Urozmaicenie rzeźby terenu związane jest przede wszystkim z występowaniem form wydmowych o wysokościach względnych dochodzących do 35 m. Atrakcją turystyczną środowiska przyrodniczego parku są niewątpliwie rezerwaty i pomniki przyrody. Ochroną rezerwatową objętych jest 12 obiektów a następne 4 obiekty planuje się objąć tą formą ochrony. Na terenie GWPK znajduje się ponadto 69 pomników przyrody.

Obszary chronionego krajobrazu obejmują wyróżniające się krajobrazowo tereny o różnych typach ekosystemów. Są to cenne przyrodniczo i krajobrazowo tereny, przestrzennie powiązane z parkami krajobrazowymi i rezerwatami przyrody, stanowiąc dla nich dodatkową osłonę. Zagospodarowanie tych terenów powinno zapewnić stan względnej równowagi ekologicznej systemów przyrodniczych. Wskazane jest ich wykorzystanie dla różnych form turystyki. Na terenie powiatu wrocławskiego znajduje się obszar chronionego krajobrazu „Jezioro Modzerowskie”.

Na terenie powiatu występują także użytki ekologiczne. Dla ruchu turystycznego istotne znaczenie ma fakt, że na obszarze użytków ekologicznych zabrania się m. in.: ich użytkowania, palenia ognisk, zbierania owoców i grzybów oraz ruchu pojazdów poza drogami publicznymi. Za użytki ekologiczne uznano głównie obszary bagien, torfowisk, zagłębień terenowych, oczek wodnych położonych jedynie na terenach leśnych. Użytki te zajmują stosunkowo niewielkie powierzchnie (przeważnie 0,5 - 1,0 ha).

Pomniki przyrody są elementem ochrony cennych przyrodniczo obiektów punktowych (drzew, głązów), powierzchniowych (skupienia drzew) i liniowych (aleje drzew). Na terenie powiatu wrocławskiego najwięcej pomników znajduje się w gminach Baruchowo, Wrocławek i Kowal.

O wysokiej randze walorów przyrodniczych powiatu wrocławskiego świadczą następujące fakty:

- uznanie północnej części obszaru powiatu jako przyrodniczego obszaru węzłowego o znaczeniu krajowym oraz korytarza ekologicznego o znaczeniu międzynarodowym,
- ustanowienia na terenie powiatu 3 ostoje przyrody, stanowiących obszary o bardzo dużym znaczeniu dla zachowania dziedzictwa przyrodniczego Europy. Ostaje te są potencjalnymi elementami Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000. W powiecie wrocławskim ostaje te stanowią:
 - Zbiornik Wrocławski,
 - Lasy Wrocławsko-Gostynińskie,

- Błota Rakutowskie,
- wpisanie do rejestru obszarów cennych dla ptaków wodno-błotnych w skali Polski Błot Rakutowskich w gminie Kowal.

3.2. Zagrożenia walorów turystycznych

Głównym problemem ekologicznym, warunkującym w znacznym stopniu możliwość rozwoju turystyki na obszarze powiatu jest zanieczyszczenie wód powierzchniowych, a szczególnie Zbiornika Włocławskiego i jezior.

Aktualna jakość wód powierzchniowych daleko odbiega od wymaganych klas czystości. Proces degradacji tych wód rozpoczął się pod koniec lat siedemdziesiątych. Zatrzymanie procesu degradacji wód jest efektem realizacji programu budowy oczyszczalni ścieków w powiecie, jak również wynikiem ograniczenia produkcji ścieków. O klasie czystości wód decydują stężenia fosforu ogólnego, a także fosforanów i azotynów oraz miano Coli - wskaźnik stanu sanitarnego.

Podstawę gospodarki turystycznej powiatu stanowią jeziora. Jakość wód jezior nie wyklucza możliwości ich szerokiego rekreacyjnego wykorzystania. Jakość wód jezior oceniana jest głównie w klasach II i III (tab.1). Jednakże powszechnie notowany jest proces przyspieszonej ich eutrofizacji, wyrażający się wzrostem stężeń substancji biogennych oraz zawartości fitoplanktonu. Obniża to zdecydowanie walory kąpieliskowe jezior. Na ogół korzystny jest stan sanitarny wód jeziornych.

Postępująca degradacja jezior wynika nie tylko z intensyfikacji działalności gospodarczej lecz również z naturalnej odporności i podatności na antropopresję. Zbiorniki płytkie i o małej objętości narażone są w znacznie większym stopniu na antropopresję niż jeziora głębokie, o dużej powierzchni i objętości.

Analiza wyników badań podstawowych wskaźników troficznych z wielolecia wskazuje na bardzo szybko postępującą eutrofizację wód wielu jezior. Szczególnie widoczny jest wzrost stężeń substancji biogennych, a zwłaszcza fosforu całkowitego, rozwój fitoplanktonu, spadek przezroczystości oraz pogarszanie warunków tlenowych.

Do głównych źródeł zagrożeń jakości wód jezior należą zanieczyszczenia ze zlewni rolniczych, przypadki zrzutów ścieków, a także turystyka. Szczególne zagrożenie niesie masowy, nieorganizowany i niekontrolowany rozwój indywidualnego budownictwa letniskowego w strefach brzegowych jezior. Degradację jakości wód jeziornych powoduje również zbyt duża wielkość obiektów turystycznych, przekraczająca dopuszczalne normy chłonności.

O jakości wód powierzchniowych w powiecie w dużej mierze decydują zanieczyszczenia obszarowe. Ocenia się, że około 60 % ładunku zanieczyszczeń w wodach pochodzi z zanieczyszczeń przestrzennych. Najbardziej skutecznym sposobem ograni-

czenia wpływu zanieczyszczeń obszarowych na jakość wód jest poprawa struktury użytkowania gruntów w powiecie, a zwłaszcza w zlewniach bezpośrednich jezior. Za najbardziej efektywne w tym zakresie narzędzie poprawy uznać należy wzrost powierzchni leśnych, zadrzewień i zakrzewień, a w szczególności kształtowanie tzw. pasów ochronnych wzdłuż linii brzegowych.

Aktualnie w powiecie funkcjonuje 8 mechaniczno-biologicznych komunalnych oczyszczalni ścieków o łącznej przepustowości około 3,0 tys. m³ na dobę. Wszystkie komunalne oczyszczalnie ścieków wyposażone są w punkty zlewne, umożliwiające dostarczanie i oczyszczanie ścieków z terenów, które nie posiadają kanalizacji. Większość oczyszczalni posiada znaczne rezerwy w przepustowości.

Nieznaczna ilość obiektów turystycznych podłączonych jest do wiejskich i gminnych sieci kanalizacyjnych. W większości jednak jednostek osadnictwa turystycznego gospodarka ściekami jest tradycyjna i opiera się o zbiorniki gnilne. Rozwiązania te nie dają gwarancji skutecznej ochrony wód.

Stopień zanieczyszczenia powietrza zależy głównie od wielkości emisji i koncentracji emitorów na danym obszarze, od warunków przewietrzania oraz od wpływu źródeł transgranicznych. Zanieczyszczenie powietrza w powiecie powstaje głównie jako wynik procesu spalania paliw, głównie węgla kamiennego w kotłowniach komunalnych i paleniskach indywidualnych. Udział zanieczyszczeń technologicznych jest niewielki.

Obszar powiatu wrocławskiego charakteryzuje się niską na ogół sumą emisji zanieczyszczeń. W poszczególnych gminach nie przekracza ona wielkości 500 ton/rok (bez dwutlenku węgla). W przypadku miast zanieczyszczenia powietrza wiążą się głównie z emisją z palenisk domowych oraz emisją z miejscowych i tranzytowych środków transportu. W strukturze emitowanych zanieczyszczeń dominują zdecydowanie zanieczyszczenia gazowe nad pyłowymi. Wśród zanieczyszczeń gazowych największy udział kolejno mają: dwutlenek węgla, dwutlenek siarki, tlenek węgla i tlenki azotu, co jest wynikiem niskiej lokalnej emisji zanieczyszczeń. Wskazuje to na konieczność eliminowania istniejących i stosowania w nowoprojektowanych wszystkich obiektach na terenach turystycznych proekologicznych systemów ogrzewania.

W sytuacji rozwoju turystyki w powiecie jednym z podstawowych źródeł zanieczyszczeń powietrza stać się może wkrótce emisja zanieczyszczeń od transportu samochodowego. Z przeprowadzonych badań wynika, że aktualnie około 30 - 50 % zanieczyszczeń powietrza w miastach pochodzi ze spalin samochodowych. Te dane nakazują z wielką rozważą projektować trasy komunikacyjne prowadzące przez obszary o cennych walorach przyrodniczych i turystyczno-wypoczynkowych.

Podstawowym źródłem hałasu w powiecie jest komunikacja drogowa. Uciążliwość tras komunikacyjnych zależy od wielu czynników, a głównie od natężenia

ruchu, struktury strumienia pojazdów, a zwłaszcza udziału w nim pojazdów ciężkich, prędkości pojazdów, rodzaju i stanu nawierzchni i jej konfiguracji, stanu technicznego pojazdów, charakteru zabudowy terenów przyległych do tras oraz od organizacji ruchu. Najbardziej zagrożone hałasem komunikacyjnym są obszary miejskie, a zwłaszcza Kowal i Lubień Kujawski przez które przechodzi droga międzynarodowa nr 1 z dużym ruchem tranzytowym samochodów osobowych i ciężarowych. Ze względu na rangę tej trasy, wzrasta na niej zdecydowanie natężenie ruchu pojazdów w sezonie letnim, co wyraża się wzrostem zagrożenia hałasem.

3.3. Chłonność turystyczna

Określenie chłonności turystycznej obszarów obecnie użytkowanych turystycznie ma istotne znaczenie z punktu widzenia ochrony środowiska przyrodniczego przed nadmierną wielkością ruchu turystycznego. Umożliwia to także sterowanie ruchem turystycznym, co ma duże znaczenie w użytkowaniu turystycznym obszarów.

Chłonność turystyczna oznacza zdolność środowiska przyrodniczego do przyjęcia takiego obciążenia przez turystów, które zapewni optymalne warunki wypoczynku i nie spowoduje zachwiania równowagi biocenotycznej w środowisku. Chłonność świadczy więc o możliwości użytkowania turystycznego obszarów bez określenia ich funkcji i sposobu zagospodarowania.

Chłonność turystyczna obszarów jest uzależniona od odporności poszczególnych ekosystemów na użytkowanie turystyczne. Zależność ta jest wprost proporcjonalna, im wyższa odporność tym wyższa chłonność.

W przypadku powiatu włocławskiego określono chłonność turystyczną lasów i jezior traktując te elementy jako obszary chłonnościowe. Dla powierzchni leśnych zastosowano dwa wskaźniki chłonności 0,9 i 3,3 osoby/ha⁷, uzależniając zastosowany wskaźnik od odporności siedlisk na presję turystyczną. Dla siedlisk najbardziej korzystnych do użytkowania turystycznego ze względu na odporność na presję turystyczną zastosowano wskaźnik 3,3 osoby/ha, natomiast lasów średnio i mało korzystnych dla użytkowania turystycznego przyjęto wskaźnik 0,9 osoby/ha. Przy analizie chłonności lasów brano też pod uwagę wiek drzewostanów. Lasy o wieku poniżej 40 lat wykluczano z tych obliczeń. Tego typu lasy nadają się do użytkowania turystycznego jedynie po ciągach liniowych, bez możliwości penetracji powierzchniowej.

Dla określenia chłonności turystycznej jezior zastosowano również dwa wskaźniki: 20 m²/osobę dla stref kąpielisk otwartych oraz 0,8 osoby/ha dla tzw. wód otwartych. W przypadku wód otwartych oznacza to użytkowanie 5 ha powierzchni wodnej przez dwie 2-osobowe łodzie żaglowe, kajaki, rowery wodne itp.⁸.

⁷ Wskaźniki i normy użytkowania turystycznego obszarów, miejscowości, obiektów, szlaków, Instytut Turystyki, Warszawa 1978

⁸ op. cit.

Określoną wartość chłonności turystycznej lasów i jezior dla poszczególnych gmin przedstawiono w tabeli 4. Łączna jednorazowa chłonność turystyczna powierzchni leśnych powiatu wynosi **76,9 tys. osób**, natomiast chłonność turystyczna jezior jest znacznie mniejsza i wynosi **30,5 tys. osób**, w tym chłonność wód otwartych **1 210 osób**. Oznacza to, że na wodach powierzchniowych powiatu może jednorazowo pływać ponad 600 jednostek pływających dwuosobowych.

Tabela 4.

Chłonność turystyczna powiatu włocławskiego w układzie gminnym (w osobach)

Lp	Jednostka administracyjna	Chłonność jezior		Chłonność lasów	Chłonność gminy
		ogółem	wody otwarte		
1.	Kowal (miasto)	-	-	-	-
2.	Baruchowo	670	70	11 800	12 470
3.	Boniewo	220	20	1 100	1 320
4.	Brześć Kuj.	-	-	7 900	7 900
5.	Choceń	7 700	220	600	8 300
6.	Chodecz	8 000	200	3 300	11 300
7.	Fabianki	660	60	4 500	5 160
8.	Izbica Kuj.	9 800	300	1 300	11 100
9.	Kowal (gmina)	450	50	7 500	7 950
10.	Lubanie	-	-	4 200	4 200
11.	Lubień Kuj.	740	70	2 200	2 940
12.	Lubraniec	-	-	1 500	1 500
13.	Włocławek (gmina)	2 220	220	31 000	33 220
RAZEM		30 460	1 210	76 900	107 360

Określając chłonność turystyczną danej gminy zsumowano chłonność turystyczną lasów i jezior. Chłonność gminy stanowi wartość progową jednorazowej jej wielkości użytkowania turystycznego. Najwyższą wartością chłonności turystycznej charakteryzują się gminy: Włocławek, Baruchowo, Chodecz i Izbica Kujawska. Stosując powyższe kryteria obliczono łączną jednorazową chłonność turystyczną powiatu. Wynosi ona w sumie ponad **107 tys. osób**.

Porównując omawiane wielkości chłonności turystycznej w poszczególnych gminach jako odrębnych jednostkach przestrzennych z istniejącą bazą turystyczną w tych gminach widać wyraźnie, że posiadają one w tym względzie znaczne rezerwy. Dla przykładu w gminie Włocławek, gdzie występuje największa koncentracja zagospodarowania turystycznego (ponad 1,8 tys. miejsc noclegowych) chłonność turystyczna w porównaniu do bazy noclegowej jest kilkunastokrotnie wyższa. Przy założeniu, że baza noclegowa jest w pełni wykorzystana i dodając do tego ruch turystyczny beznoclegowy, można więc stwierdzić, że potencjał turystyczny walorów naturalnych tej gminy jest obecnie wykorzystany w około 15 %. Podobnie jest w przypadku całego powiatu, który łącznie dysponuje bazą noclegową o pojemności około 11 tys. miejsc (tab. 5).

4. Zagospodarowanie turystyczne

Baza noclegowa

Inwentaryzacja zagospodarowania turystycznego przeprowadzona w trakcie badań terenowych (kwiecień - czerwiec 2003 r.) obejmuje elementy bazy noclegowej. Pozostałe elementy zagospodarowania turystycznego (baza gastronomiczna, baza towarzysząca, urządzenia turystyczne i rekreacyjno-sportowe) oceniane były jedynie jako dodatkowy element wyposażenia bazy noclegowej. W niektórych przypadkach oceniano również inne obiekty zagospodarowania turystycznego, takie jak: ośrodki wypoczynku świątecznego, większe kąpieliska i plaże, beznoclegowe obiekty obsługi ruchu drogowego. W przypadku bazy noclegowej określano następujące cechy poszczególnych obiektów:

- położenie (miejscowość, gmina),
- rodzaj obiektu,
- gestor (właściciel),
- ilość miejsc noclegowych całorocznych i sezonowych,
- standard, odnoszący się do ogólnego stanu technicznego obiektu oraz jego wyposażenia, w takie dodatkowe elementy jak: obiekty i urządzenia gastronomiczne, urządzenia sportowo-rekreacyjne, wypożyczalnie sprzętu sportowo-rekreacyjnego, parkingi,
- stan środowiska obiektów powierzchniowych (ośrodki wypoczynkowe, campingi, pola namiotowe) odniesiono do tzw. stadiów degradacji turystycznej⁹. Stadium I odnosi się do terenów, na których zniszczenia praktycznie nie występują a nacisk turystyczny jest niewielki. Stadium II występuje na obszarach, gdzie ruch turystyczny i zniszczenia mają charakter liniowy. Stadium III obejmuje te części np. ośrodków wczasowo-wypoczynkowych, gdzie zniszczenia powierzchniowe przeważają nad liniowymi. Stadium IV obejmuje obiekty, gdzie występują tylko zniszczenia powierzchniowe, a zatem występuje największe przekształcenie środowiska. Sprzyjające z punktu widzenia dalszego użytkowania turystycznego jest, że na terenie powiatu przeważają obiekty charakteryzujące się stosunkowo niewielkimi przekształceniami (I i II stadium degradacji).

Ogólną charakterystykę bazy przedstawiono w tabeli 5, w podziale na miejsca noclegowe całoroczne i sezonowe.

⁹ Chłonność i pojemność turystyczna terenów oraz metody ich uwzględniania w planowaniu przestrzennym /ze szczególnymi badaniami w strefie pojezierniej/, CPBP 08.06. pr. zbior. Instytut Turystyki, Toruń 1990

Tabela 5.

Wielkość bazy noclegowej w poszczególnych gminach powiatu włocławskiego

Lp.	Jednostka administracyjna	Miejsca noclegowe:		
		całoroczne	sezonowe	razem
1.	Baruchowo	34	2 765	2 799
2.	Boniewo	0	550	550
3.	Brześć Kujawski	448	20	468
4.	Chocień	0	635	635
5.	Chodecz	124	2 701	2 825
6.	Fabianki	-	-	-
7.	Izbica Kujawska	233	770	1 003
8.	Kowal (miasto)	-	-	-
9.	Kowal (gmina)	38	555	593
10.	Lubanie	-	-	-
11.	Lubień Kujawski	30	85	115
12.	Lubraniec	-	-	-
13.	Włocławek (gmina)	110	1 776	1 886
RAZEM		1 017	9 857	10 874

Znajdujące się na terenie powiatu włocławskiego obiekty bazy noclegowej dysponują w sumie **10 874** miejscami noclegowymi. Jak wynika z tych danych na terenie powiatu przeważają zdecydowanie obiekty sezonowe (90,6 % ogółu miejsc noclegowych). Pod względem rodzajowym jest to następująca ilość miejsc:

- hotele, pensjonaty, zajazdy, schroniska, pokoje gościnne - **321** miejsc noclegowych, w tym **311** miejsc całorocznych (96,9 %),
- obiekty sanatoryjno-uzdrowiskowe - **306** miejsc noclegowych, w tym **286** miejsc całorocznych (93,5 %),
- ośrodki wczasowo-wypoczynkowe i kolonijne - **982** miejsca noclegowe, w tym **149** miejsc całorocznych (15,2 %)
- obiekt agroturystyczny - **8** miejsc noclegowych całorocznych,
- obiekty zabudowy letniskowej - **8 242** miejsc noclegowych¹⁰, przy czym stwierdzono, że 3,1 % ma charakter całoroczny (ogrzewanie, sposób użytkowania obiektu)
- pola namiotowe, campingowe i carawaningowe - łącznie w sezonie letnim dla **1 015** osób.

Z powyższego zestawienia wynika, że na terenie powiatu największą ilością miejsc dysponują przede wszystkim obiekty zabudowy letniskowej (75,8 %) a następnie pola namiotowe, campingowe i carawaningowe (9,3 %) oraz ośrodki wczasowo-wypoczynkowe i kolonijne (9,0 %). W tych trzech rodzajach bazy znajduje się na terenie powiatu ponad 94 % miejsc noclegowych. Powyższe dane świadczą, że baza nocle-

¹⁰ podczas badań terenowych przyjęto umownie, że średnio jeden obiekt letniskowy posiada 5 miejsc noclegowych

gowa znajdująca się na terenie powiatu jest mało zróżnicowana pod względem rodzajowym i przeznaczona dla stosunkowo wąskiego spectrum użytkowników. Jako niekorzystne zjawisko uznać należy zdecydowaną dominantę bazy sezonowej. Głównym czynnikiem decydującym o tym jest bardzo duży udział zabudowy lotniskowej w ogólnej liczbie miejsc noclegowych na terenie powiatu.

Obiekty gastronomiczne

W bazie gastronomicznej w powiecie włocławskim w ostatnim dziesięcioleciu nastąpiły bardzo duże przekształcenia. W latach 70-tych i 80-tych istniała bardzo mała ilość obiektów gastronomicznych ogólnodostępnych. Podstawową rolę odgrywała baza żywieniowa ośrodków wypoczynkowych, przeznaczona przede wszystkim do obsługi swoich gości. Obecnie część nierentownych obiektów uległa likwidacji, zaczęły natomiast na większą skalę funkcjonować niezależne obiekty gastronomiczne nie związane bezpośrednio z poszczególnymi obiektami bazy noclegowej. Jako przykład służyć może baza żywieniowa w zespole ośrodków wypoczynkowych w Szczutkowie nad jez. Lutoborskim w gminie Chocień. Ze względów ekonomicznych zlikwidowano część stołówek w ośrodkach wypoczynkowych, natomiast te, które pozostały mają charakter ogólnodostępny. Większość spośród obiektów restauracyjnych występuje jako sprzężone z noclegowymi obiektami turystycznymi, takimi jak: hotele, zajazdy, pensjonaty. Standard tego typu obiektów (przeważnie wysoki) nawiązuje do standardu obiektów noclegowych.

Spośród obiektów gastronomicznych na terenie powiatu występują: restauracje, kawiarnie, bary, stołówki w ośrodkach wypoczynkowych. Obiekty te są zróżnicowane pod względem wielkości, rodzaju i świadczonych usług. W sezonie letnim na obszarach turystycznych powiatu czynne są punkty gastronomiczne. Punkty te funkcjonują szczególnie w miejscowościach o charakterze turystycznym. W sumie w obiektach gastronomicznych na terenie powiatu włocławskiego możliwa jest jednorazowa obsługa w sezonie około 800 osób.

Szlaki turystyczne

Ważną rolę w obsłudze turystów na terenie powiatu pełnią szlaki turystyczne, trasy turystyczne i ścieżki dydaktyczne, stanowiąc jedną z podstawowych form turystyki aktywnej. Są to szlaki: piesze, wodne (kajakowe), rowerowe, konne i motorowe. Największa gęstość szlaków turystycznych występuje na terenie Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego. Szlaki turystyczne stanowią najczęściej fragmenty szlaków długodystansowych, gdzie występujące w powiecie tereny chronione stanowią ich największą atrakcję turystyczną. Bardzo pożyteczną rolę, szczególnie dla dzieci i młodzieży szkolnej, odgrywają ścieżki dydaktyczne, będące również specyficznymi szlakami pieszymi.

Stopień zagospodarowania turystycznego szlaków jest obecnie niewielki. Do podstawowych elementów zagospodarowania szlaków turystyki pieszej na terenie Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego należą – oprócz oznakowania – takie elementy jak: zadaszenia, kosze na śmieci oraz miejsca odpoczynkowe.

Obsługa wędrówek odbywa się głównie w takich obiektach jak schroniska i pola namiotowe, co dotyczy głównie terenu Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego.

Urządzenia sportowo-rekreacyjne

Duże znaczenie w obsłudze turystyki mają - najczęściej ogólnodostępne - urządzenia sportowo-rekreacyjne. W ostatnim czasie obserwuje się zjawisko powiększania się ilości tych urządzeń. Do dyspozycji turystów są przede wszystkim: boiska piłkarskie, boiska do siatkówki, koszykówki, piłki ręcznej, itp. Są to zarówno elementy związane z przekształcającymi się ośrodkami czasowo-wypoczynkowymi, jak również zbudowane dla obsługi większych zespołów zabudowy letniskowej.

Na terenach turystycznych intensywnie rozwija się w ostatnich latach baza do uprawiania turystyki i rekreacji konnej. W obiektach tych, poza jazdą konną, oferowane są również przejażdżki bryczkami, kuligi, rajdy i wypożyczanie koni. W sezonie letnim kilka obiektów noclegowych o wyższym standardzie powiększa swoją ofertę turystyczną również o naukę jazdy konnej oraz przejażdżki bryczkami.

5. Ruch turystyczny

Tereny turystyczne w powiecie włocławskim stanowią miejsce realizacji różnych form turystyki i wypoczynku przede wszystkim dla:

- mieszkańców Włocławka,
- mieszkańców powiatu włocławskiego,
- mieszkańców miast położonych w większej odległości od powiatu, w tym głównie Łodzi i Warszawy, Kutna także miast Górnego Śląska.

Ocenę wielkości ruchu turystycznego na terenie powiatu przeprowadzono na podstawie:

- analizy stopnia wykorzystania obiektów bazy noclegowej w 2002 r. (dane otrzymane od gestorów bazy),
- szacunku wykorzystania ośrodków wypoczynkowych, pól namiotowych, domków letniskowych i innych obiektów na podstawie przyjętych następujących założeń:

* w odniesieniu do sezonowych ośrodków wypoczynkowych założono, że w okresie lipiec - sierpień wykorzystanie ich wynosiło około 90 %, natomiast w czerwcu i we wrześniu około 50%,

- * w odniesieniu do pól namiotowych założono, że ich pojemność wykorzystywana jest tylko w 50 %,
- * domki letniskowe są wykorzystywane średnio przez 41 weekendów rocznie, przy średniej długości pobytu wynoszącym 2 dni¹¹ należy jednak nadmienić, że w wielu przypadkach domki letniskowe wykorzystywane są podobnie jak ośrodki wczasowe (od czerwca do września), natomiast przez pozostałą część roku są zamknięte,
- * wielkość ruchu turystycznego weekendowego w formach beznoclegowych określono na podstawie obserwacji terenowych i wywiadów przeprowadzonych z gestorami bazy turystycznej oraz organizatorami wypoczynku i imprez.

Tabela 6.

Ruch turystyczny w powiecie włocławskim (w tys. osobodni) w układzie rodzajowym w poszczególnych gminach

Lp.	Gmina	A	B	C	D	E	F	Ogółem
1.	Kowal (m)	-	-	-	-	-	10,0	10,0
2.	Baruchowo	-	23,0	15,5	180,0	-	30,0	248,5
3.	Boniewo	-	-	-	44,0	-	10,0	54,0
4.	Brześć Kuj.	13,0	-	-	-	62,0	15,0	90,0
5.	Choceń	-	3,0	-	47,5	-	15,0	65,5
6.	Chodecz	1,0	12,0	12,0	197,0	-	20,0	242,0
7.	Fabianki	-	-	-	-	-	15,0	15,0
8.	Izbica Kuj.	2,0	10,0	4,5	63,0	-	20,0	99,5
9.	Kowal (gm)	-	9,0	2,0	33,0	0,5	15,0	59,5
10.	Lubanie	-	-	-	-	-	10,0	10,0
11.	Lubień Kuj.	-	-	-	7,0	-	5,0	12,0
12.	Lubraniec	-	-	-	-	-	5,0	5,0
13.	Włocławek (gm)	12,0	21,5	27,0	85,0	-	30,0	175,5
RAZEM		28,0	78,5	61,0	656,5	62,5	200,0	1 086,5

A - obiekty hotelowe, B - ośrodki wczasowo - wypoczynkowe, C - pola namiotowe i campingi, D - obiekty zabudowy letniskowej, E - obiekty uzdrowiskowe i agroturystyczne, F - wypoczynek świąteczny

Wielkość ruchu turystycznego na terenie powiatu przedstawia się następująco:

- w obiektach hotelowych – 28,0 tys. osobodni,
- w ośrodkach wczasowo-wypoczynkowych - 78,5 tys. osobodni,
- w obiektach letniskowych - 656,5 tys. osobodni,
- w obiektach uzdrowiskowych i agroturystycznych – 62,5 tys. osobodni,
- na polach namiotowych i campingach – 61,0 tys. osobodni,
- wypoczynek świąteczny (beznoclegowy) - 200,0 tys. osobodni.

¹¹ Kowalczyk A., Geograficzno-społeczne problemy zjawiska drugich domów, Uniwersytet Warszawski 1994

W powyższym zestawieniu w przypadku obiektów hotelowych brano pod uwagę następujące rodzaje bazy noclegowej: hotele, zajazdy, pensjonaty, pokoje gościnne.

Łącznie więc na terenie powiatu wrocławskiego obecnie w różnych formach turystyczno-rekreacyjnych ruch turystyczny rocznie wynosi około 1,1 mln osobodni.

Z analizy wielkości ruchu turystycznego wynika, że tereny turystyczne powiatu wrocławskiego są najbardziej obciążone przez ruch pobytowy w obiektach letniskowych oraz przez wypoczynek świąteczny (ruch beznoclegowy).

6. Aktualne dochody z turystyki

Aktualne dochody z turystyki można podzielić na trzy kategorie jako:

- wpływy budżetowe gmin,
- dochody podmiotów gospodarczych obsługi ruchu turystycznego,
- dochody miejscowej ludności nie prowadzącej działalności gospodarczej związanej z usługami turystycznymi.

Dochody z turystyki wpływające do budżetów gminnych można podzielić ogólnie na dwie kategorie wpływów:

- bezpośrednich - z tytułu podatków od nieruchomości, gruntów i budowli użytkowanych na cele turystyczne, opłaty klimatyczne, które są w ostatnim czasie rzadko pobierane, opłaty za dzierżawy obiektów i terenów turystycznych będących własnością gminy,
- pośrednich - jako określona ustawowo część podatków z działalności podmiotów gospodarczych obsługujących bezpośrednio i pośrednio ruch turystyczny (usługi noclegowe, gastronomiczne, transportowe, handel, rzemiosło i inne).

Ruch turystyczny poprzez dokonywane zakupy określonych produktów turystycznych sprawia, że do gospodarki danej gminy dopływa określony strumień kapitału. W niniejszej pracy kapitał ten określono jako potencjał konsumpcyjny turystyki. Na podstawie wielkości potencjału konsumpcyjnego turystyki określono dochody pośrednie budżetów gmin oraz dochody podmiotów gospodarczych związanych z obsługą ruchu turystycznego. Potencjał konsumpcyjny turystyki obliczono mnożąc wielkości ruchu turystycznego przez dzienne wydatki turystów. Wysokość tych wydatków określono na podstawie badań sondażowych oraz analizy kosztów różnych usług związanych z obsługą ruchu turystycznego. Wydatki te wynoszą:

• w obiektach hotelowych	- 125 zł,
• w obiektach uzdrowiskowych	- 85 zł,
• w ośrodkach wypoczynkowych	- 74 zł,
• w obiektach agroturystycznych	- 43 zł,
• na polach namiotowych	- 35 zł,
• w domkach letniskowych	- 18 zł,

- w ramach wypoczynku świątecznego - 20 zł.

Dane odnośnie wysokości wpływów bezpośrednich do budżetów gminnych uzyskano w gminach. Natomiast wpływy budżetowe pośrednie - przy obecnie funkcjonujących zasadach prawnych i finansowych - stanowią około 2 % wartości potencjału konsumpcyjnego turystyki. Na tak niski wskaźnik dochodów pośrednich wpływa również fakt, że w dużej części właścicielami bazy turystycznej są osoby fizyczne lub prawne spoza danej gminy. W bazie tej pracuje także część kadry mieszkającej poza gminą.

Tabela 7.

Aktualne dochody budżetowe gmin z turystyki w powiecie włocławskim (w tys. zł).

Lp	Jednostka administracyjna	Dochody bezpośrednie	Potencjał konsumpcyjny	Dochody pośrednie	Razem dochody
1.	Kowal (m)	-	200	4	4
2.	Baruchowo	190	6 100	122	312
3.	Boniewo	40	1 000	20	60
4.	Brześć Kuj.	55	7 200	144	199
5.	Chocień	45	1 400	28	73
6.	Chodecz	185	5 400	108	293
7.	Fabianki	-	300	6	6
8.	Izbica Kuj.	70	2 700	54	124
9.	Kowal (gm)	45	1 700	34	79
10.	Lubanie	-	200	4	4
11.	Lubień Kuj.	10	200	4	14
12.	Lubraniec	-	100	2	2
13.	Włocławek (gm)	120	6 200	124	244
RAZEM		760	32 700	548	1 414

Dochody do budżetów poszczególnych gmin w powiecie oraz potencjał konsumpcyjny turystyki w tych gminach przedstawiono w tabeli 7. Największe wpływy budżetowe z turystyki notowane są w gminach Baruchowo, Chodecz i Włocławek.

Na obszarze powiatu potencjał konsumpcyjny turystyki wynosi około **33 mln zł**. Największy potencjał występuje w mieście i gminie Brześć Kuj. - **7,2 mln zł**, gminie Włocławek - **6,2 mln zł** i Baruchowo - **6,1 mln zł**.

W przypadku podmiotów gospodarczych obsługi ruchu turystycznego szacuje się, że ich dochody wynoszą 15-20 % potencjału konsumpcyjnego. W powiecie włocławskim jest to obecnie kwota rzędu **4,9 - 6,5 mln zł** rocznie. Należy również nadmienić, że dochody te napływają do gospodarki powiatu, wywołując dodatkową działalność gospodarczą (efekt mnożnikowy) i przyczyniając się do podniesienia poziomu życia mieszkańców oraz ogólnego rozwoju gmin.

W przypadku mieszkańców, którzy nie prowadzą bezpośredniej obsługi ruchu turystycznego dochody z turystyki pochodzą głównie:

- ze sprzedaży lub dzierżawy działek letniskowych,
- ze sprzedaży produktów rolnych turystom,
- z pomocy w budowie domków letniskowych,
- z dozoru domków letniskowych w czasie nieobecności właścicieli.

7. Uwarunkowania prawne

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miast i gmin położonych w powiecie włocławskim posiadają zróżnicowany zakres problematyki i różny stopień szczegółowości. Wynika to z faktu, że plany te dla poszczególnych jednostek administracyjnych zostały opracowane w szerokim horyzoncie czasowym od lat osiemdziesiątych do 1994 r. Wszystkie plany ogólne zagospodarowania przestrzennego zostały sporządzone w oparciu o przepisy uchylonej już ustawy z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym. Są to ogólne opracowania planistyczne sporządzone dla całych obszarów jednostek administracyjnych szczebla gminnego. W okresie do 31.12.1994 r. w trybie wyżej wymienionej ustawy poszczególne gminy wykonywały jedynie zmiany planów ogólnych zagospodarowania przestrzennego w zakresie problematyki turystyki i rekreacji, jak również sporządzały szczegółowe plany zagospodarowania przestrzennego terenów wskazanych w planie ogólnym.

Duże zmiany w zakresie planowania przestrzennego wprowadziła ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (zaczęła obowiązywać od 1 stycznia 1995 r.). Ustawa ta przede wszystkim uchyliła obowiązek sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego, jak również obowiązek sporządzenia ocen aktualności i aktualizacji tych planów. Ponadto ustawa określiła horyzont czasowy obowiązywania planów zagospodarowania przestrzennego sporządzonych w oparciu o przepisy ustawy z 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym - utracą one ważność po 31.12.1999 r. i przestaną być podstawą do wydawania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Nie dotyczy to jednak zmian tych planów oraz opracowań planistycznych sporządzonych w oparciu o przepisy ustawy z dnia 7 lipca 1994 roku o zagospodarowaniu przestrzennym.

Problematyka turystyki uwzględniana jest również w miejscowych planach szczegółowych zagospodarowania przestrzennego. Zagospodarowanie turystyczne stanowi w tym przypadku jeden z wielu planowanych elementów zagospodarowania. Są to dla przykładu: tereny zabudowy letniskowej, plaże i kąpieliska, tereny turystyczno-rekreacyjne itp. Elementy zagospodarowania turystycznego stanowią uzupełnienie podstawowego programu zagospodarowania terenu.

W gminach powiatu włocławskiego docenia się wagę rozwoju turystyki w ogólnym rozwoju gmin. Jest to szczególnie widoczne w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz w strategiach rozwoju gmin. W dokumen-

tach tych proponuje się różne funkcje rozwojowe turystyki i rekreacji i związane z nimi projektowane elementy zagospodarowania. Są to dla przykładu:

- turystyka krajoznawcza w nawiązaniu do istniejących walorów zabytkowych (gminy: Fabianki, Izbica Kujawska, Lubień Kuj. i Włocławek),
- turystyka kwalifikowana w nawiązaniu do obszarów chronionych (Gostynińsko-Włocławski PK) w różnych formach nawiązujących do charakteru tych obszarów (gminy: Baruchowo, Kowal, Włocławek) a zwłaszcza Zbiornika Włocławskiego (gm. Włocławek),
- turystyka biznesowa w nawiązaniu do istniejących ośrodków komercyjnych (gm. Włocławek),
- turystyka pobytowa, głównie w formie indywidualnej zabudowy letniskowej (gminy: Baruchowo, Boniewo, Chocień, Chodecz, Fabianki, Izbica Kujawska, Kowal i Lubień Kuj.) oraz w nawiązaniu do istniejących ośrodków wypoczynkowych (gm. i m Izbica Kujawska, gm. Włocławek),
- ośrodki wypoczynku świątecznego (gminy Kowal i Włocławek),
- obsługa form wędrownych i pobytowych w oparciu o pola namiotowe (gm. i m Izbica Kuj.),
- agroturystyka, głównie w nawiązaniu do istniejącej zabudowy wiejskiej (gm. i m: Brześć Kuj. i Izbica Kuj.).

Przepisy gminne stanowione przez rady gminne w zakresie rozwoju turystyki obecnie dotyczą głównie uchwalania zmian planów zagospodarowania przestrzennego lub uchwalania miejscowych planów szczegółowych regulujących zasady inwestowania na terenach przeznaczonych pod funkcje turystyczne oraz wspomaganie rozwoju podmiotów gospodarczych poprzez zwalnianie lub ulgi podatkowe (głównie zwalnianie z podatku od nieruchomości w pierwszym roku działalności). Działania gminy przejawiają się głównie w:

- inwestowaniu dotyczącym zagospodarowania turystycznego (np. ośrodki wypoczynku świątecznego), czy w uzbrojenie techniczne terenów i miejscowości turystycznych (woda, kanalizacja),
- prowadzenie działalności promocyjnej (foldery, informacje, udział w targach).

8. System organizacyjny turystyki

Na terenie powiatu nie wykształcił się dotąd regionalny ośrodek obsługi i rozrządu ruchu turystycznego. Rolę tę spełnia szereg ośrodków o znaczeniu lokalnym, w niektórych przypadkach ze stosunkowo szerokim programem usług turystycznych (baza noclegowa, obiekty gastronomiczne, punkt informacji turystycznej), usług motoryzacyjnych, rekreacyjno-sportowych i kulturalno-rozrywkowych. Do tego typu ośrodków należą: Włocławek, Chodecz oraz Izbica Kujawska. Do omawianego systemu należą także punkty bezpośredniej obsługi turystyki, którymi są: pojedyncze ośrodki wypoczynkowe, większe zespoły zabudowy letniskowej, miejsca wypoczynkowe na szlakach turystycznych, ośrodki wypoczynku świątecznego, kąpieliska, plaże itp.

W systemie obsługi turystyki na terenie powiatu istotną rolę odgrywają także szlaki turystyczne, głównie szlaki piesze oraz trasy motorowe.

9. Wnioski do programu rozwoju turystyki w powiecie włocławskim. Analiza SWOT

ATUTY:

- wysoka wartość przyrodnicza powiatu w skali Polski, co przejawia się m. in. utworzeniem na tym terenie parku krajobrazowego (Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy) oraz innych elementów przyrodniczych chronionych,
- walory uzdrowiskowe okolic Wieńca Zdrój (m i gm. Brześć Kuj.),
- Zbiornik Włocławski jako jeden z najatrakcyjniejszych dla sportów wodnych akwenów w Polsce,
- rzeka Wisła – jako potencjalnie ważny szlak turystyki wodnej w skali kraju i Europy,
- występowanie terenów o atrakcyjnych walorach turystycznych, w tym zwłaszcza przyrodniczych (jeziora w otoczeniu terenów leśnych),
- stosunkowo duża ilość zabytków kultury,
- estetycznie utrzymane miejscowości, w tym szczególnie miasta,
- korzystne położenie komunikacyjne w stosunku do głównych źródeł ruchu turystycznego w Polsce oraz głównych tras tranzytu turystycznego kraju,
- duże natężenie turystycznego ruchu tranzytowego drogowego krajowego i zagranicznego (trasa B-T-B-A: Bałtyk – Tatry – Balaton – Adriatyk),
- coraz bardziej przychylnie nastawienie ludności do rozwoju turystyki, w tym form aktywnych, rekreacyjnych i specjalistycznych,
- coraz większy udział miejscowej ludności w rozwoju turystyki przez inwestycje turystyczne (np. budowa pensjonatów, przygotowanie kwater, organizacja wypożyczalni sprzętu turystycznego, organizacja atrakcji turystycznych itp.),
- rozwijająca się sieć usług gastronomicznych w miejscowościach o funkcjach turystycznych.

SŁABOŚCI:

- niewystarczający jeszcze poziom zagospodarowania turystycznego, zwłaszcza dla obsługi form turystyki aktywnej,
- występujące jeszcze zaniedbania w sferze komunalnej miejscowości turystycznych i wypoczynkowych,
- niedostatecznie ukształtowany system promocji i informacji turystycznej,
- brak koordynacji działań w sferze turystyki między poszczególnymi podmiotami zajmującymi się obsługą ruchu turystycznego,
- niewystarczająca oferta inwestycyjna w dziedzinie zagospodarowania turystycznego i rekreacyjnego,

- niewystarczające wyeksponowanie atrakcyjnych walorów miejscowości krajoznawczych i podkreślenia ich indywidualnych cech,
- niewystarczająca intensywność rewaloryzacji obiektów zabytkowych i przystosowywania ich do pełnienia funkcji turystycznych,
- niewystarczająco rozwinięta sieć punktów (obiektów) obsługi na szlakach turystycznych.

MOŻLIWOŚCI:

- przy odpowiednim zagospodarowaniu i podjęciu działań promocyjnych powiat włocławski stanowić może ważniejszy, niż obecnie, teren obsługi ruchu turystycznego w Polsce, zwłaszcza ze specjalizacją w zakresie takich form turystyki jak:
 - * formy turystyki wodnej i sportów wodnych (głównie żeglarstwo),
 - * różne formy proekologiczne turystyki,
 - * formy wypoczynkowo-rekreacyjne w oparciu o walory uzdrowiskowe okolic Wieńca Zdrój,
 - * turystyki krajoznawczej,
 - * obsługi tranzytu turystycznego,
- rozwój turystyki daje możliwość tworzenia nowych miejsc pracy i uzyskiwania nowych zawodów, zwłaszcza dla osób młodych,
- rozwój turystyki może wyzwać w lokalnej społeczności przedsiębiorczość np. otwieranie zakładów usługowych,
- inwestowanie w rozbudowę infrastruktury technicznej i komunalnej miejscowości turystycznych jest szansą na poprawę ich wizerunku i przez to zwiększenia popytu na usługi turystyczne,
- podwyższanie i kształtowanie świadomości turystycznej społeczności lokalnych poprzez organizowanie licznych spotkań i szkoleń jest szansą na jej zaktywizowanie w kierunku rozwoju turystyki.

ZAGROŻENIA:

- w przypadku braku podjęcia działań w celu rozwoju turystyki w powiecie ruch turystyczny może zostać przyciągnięty przez inne rejony turystyki w strefie pojeziernej,
- brak działań ekologizacyjnych w użytkowaniu turystycznym oraz restrukturyzacyjnych obecnego zagospodarowania turystycznego doprowadzić może do zmniejszenia ruchu turystycznego,
- brak koordynacji działań w sferze turystyki między poszczególnymi podmiotami zajmującymi się obsługą ruchu turystycznego w powiecie osłabić może rozwój turystyki.